

НАПРЯМ 7. КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО В УМОВАХ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-298-5-139>

ПРАВО НА МАТЕРИНСТВО ТА БАТЬКІВСТВО В УМОВАХ ВІЙНИ

Гошовська Олександра Іванівна

*викладач-методист циклової комісії юридичних дисциплін
Природничо-гуманітарний фаховий коледж
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна*

Савчук Анна Юріївна

*студентка 4-го курсу Природничо-гуманітарний фаховий коледж
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна*

Питання особистих немайнових прав подружжя, а особливо право на материнство та батьківство завжди було і є актуальним. В умовах воєнного стану реалізація цих прав є наріжним каменем приватного права через збільшення кількості дітей-сиріт, а також дітей, які були силоміць депортовані в країну агресора. Крім того рівень народжуваності дуже знизився, що призводить до демографічної кризи.

Дослідженням питання право на материнство та батьківство займалися такі вчені: Л.М. Баранова, В.І. Борисова, Є.М. Ворожейкіна, А.П. Головащук, О.С. Дарій, О.В. Дзера, М.М. Дякович, І.В. Жилінкова, В.М. Заболотько, О.В. Ієвіня, К.О. Ільющенкова, О.М. Калітенко, Д.О. Пугач, З.В. Ромовська, Р.О. Стефанчук, Ю.Ю. Таланов, Є.О. Харитонов, Ю.С. Червоний та інші. Досить обширно розглядали цю тему різні вчені та розробили цілу низку наукових досліджень, але залишились окремі питання, які потребують вирішення. Тому метою статті є висвітлення проблемних аспектів права на материнство і батьківство в умовах війни.

Нажаль, через релії нашого життя реалізація права на материнства чи батьківства дуже часто є не можливою. Окупанти не контролюючи своїх дій не дотримують жодних норм моралі, жодних міжнародних законодавчих актів безжально та безцеремоно вбивають мирне населення. Через ці події все суспільство потерпає, а найбільше страждають ні в чому невинні діти.

Право на материнство та батьківство є одним з основних особистих немайнових прав подружжя. Що стосується права на материнство його потрібно розглядати в широкому та вузькому розумінні.

В широкому розумінні – це суспільні відносини, які врегульовані законодавством та ціленаправлені на захист інтересів матері та дитини. Материнство в широкому розумінні поєднує в собі права жінки як дружини та матері. В п. 3 ст. 49 СКУ зазначається, позбавлення жінки народити дитину (репродуктивної функції) у зв'язку з виконанням нею конституційних, службових, трудових обов'язків або в результаті протиправної поведінки щодо неї є підставою для відшкодування завданої їй моральної шкоди.⁶

У вузькому розумінні право на материнство – це сімейно-правовий інститут, який виступає суб'єктивним сімейним правом жінки. Правомочність дружини з приводу народження дитини буде становити зміст цього особистого немайнового права подружжя. Важливим аспектом цих термінів материнства є те, що немає ніякого значення те чи перебуває жінка у шлюбі. Сімейне законодавство говорить нам про те що жінка, яка народила дитину вже є її матір'ю на відміну від права на батьківство. У цьому контексті потрібно виділити дві складові материнства: біологічну (репродуктивну) і соціальну.⁷

Право на батьківство є юридичним правом людини. На відміну від материнства визначення батьківства залежить від сімейного стану матері дитини. Сімейне законодавство України виходить з презумпції батьківства чоловіка матері дитини.⁸ Відповідно до ст. 133 СК України якщо дитина народилась у подружжя, дружина записується матір'ю дитини, а чоловік – батьком дитини. Ця презумпція діє не лише в період шлюбу. Дитини, яка була народжена до спливу десяти місяців після припинення шлюбу або визнання його недійсним, походить від подружжя (ч. 2 ст. 122 СК України), а саме так – батьком дитини є чоловік її матері. За правилом ст. 122 СК України походження дитини від подружжя визначається на підставі Свідоцтва про шлюб та документа закладу охорони здоров'я про народження дружиною дитини.⁹

Право на материнство та батьківство це не лише факт походження дитини від чоловіка, який засвідчується в державному органі РАЦС в Свідоцтві про народження, а й обов'язки пов'язані з вихованням та утриманням дитини. Право на материнство та батьківство є практично ідентичні, єдина відмінність полягає у фізіологічній і біологічній особливостях побудови чоловічого та жіночого організму.

⁶ Сімейне право України: підручник 2-е вид., перероб. і допов. / Л. М. Баранова, В.І. Борисова, І.В. Жилінкова та ін. ; за заг.ред. В.І. Борисової та І.В. Жилінкової. К. : Юрінком Інтер, 2009. 288 с.

⁷ Право на материнство та батьківство як особисті немайнові права подружжя / О. В. Ієвіня. *Університетські наукові записки*. 2011. № 2. С. 97– 100. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Unzap_2011_2_

⁸ Сімейне право України: підручник 2-е вид., перероб. і допов. / Л. М. Баранова, В.І. Борисова, І.В. Жилінкова та ін. ; за заг.ред. В.І. Борисової та І.В. Жилінкової. К. : Юрінком Інтер, 2009. 288 с.

⁹ Сімейний кодекс України: Закон України від 10. 01. 2002 р. № 2947-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 21-22. Ст. 135.

З. В. Ромовська, вважає, що обов'язок батьківства виникає з часу зачаття дитини і полягає насамперед у вчиненні чоловіком таких дій, які сприяли би народженню здорової дитини.¹⁰

Абортація завджи була актуальною в суспільстві. Наше законодавство дозволяє жінкам робити штучну перерву вагітності строком не більше 12 тижнів у акредитованих закладах охорони здоров'я. У випадках, установлених законодавством, штучне переривання вагітності може бути проведене при вагітності від дванадцяти до двадцяти двох тижнів.

Ми всі пам'ятаємо як загарбники знущалися та гвалтували наших жінок, дітей, людей похилого віку та чоловіків. Безумовно вони понесуть за це відповідальність. Але, що робити нашим жінкам та неповнолітнім дівчатам, які завагітніли? Це питання залишилося без відповіді. Не було передбачено ніяким законодавчим актом чи хоча б внесенням приміток до існуючих законодавчих актів, які регулюють переривання вагітності у більші строки, що змогли б надати можливість абортации жінкам після 12 тижнів вагітності. Так, це може нашкодити здоров'ю або навіть життю жінки, але велика кількість жінок кричали про надання їм такої можливості.

В умовах війни варто переформатовати бачення щодо деяких правових інституцій. До прикладу, неможливість встановлення материнства чи батьківства є дискусійним питанням та вагою проблемою під час війни.

Зараз виникають обставини, які не є регламентованими, тому законодавство потребує змін та доповнень. Для підтвердження цього існує безліч фактів, які розповідають нам про велику чисельність пологів, які проходили на окупованих територіях або на територіях, які потерпали та досі потерпають від масованих артилерійських обстрілів. У площині статті 135 Сімейного кодексу України передбачений механізм вирішення цієї проблеми у мирний період часу. Проте як зазначено вище велика кількість жінок народжували в підвалах та інших невідведених для пологів місцях без належної медичної допомоги. Наслідком цих ситуацій стали умови у яких неможливо провести ідентифікацію, ані на пошук батька, родичів чи знайомих. З тих самих причин відсутня можливість отримати належну медичну допомогу при пологах, що призводить до збільшення летальних випадків як для жінки-породиллі так і для новонароджених немовлят.

Важливим кроком при вирішенні проблеми демографічної кризи та реалізації права на батьківство став проєкт Закону про внесення змін та доповнень до деяких законів України з метою забезпечення прав учасників війни на біологічне посттравматичне батьківство/материнство № 8011. Він передбачає можливість безкоштовного забору та зберігання генетичного матеріалу військовослужбовців та подальшої їх реалізації при потребі. Багато військових під час виконання бойових завдань втрачають репродуктивну функцію і досить часто навіть життя. Тому, реалізація цього

¹⁰ Ромовська З.В. Українське сімейне право: підручник для студ. вищ. навч. закл. Київ : Правова єдність, 2009. С.163.

проекту є значущою як для окремих сімей захисників та захисниць нашої держави так і для генофонду нації. Війна забирає велику кількість життів кожного дня, що призводить до зменшення народжуваності та масовій еміграції громадян за кордон. Цей законопроект допоможе втілити в життя забезпеченне законодавством право на материнство та батьківство, яке було обжене військовими діями.

Законодавством України передбачені певні методи забору та зберігання біологічних матеріалів, але вони досить дорогі, особливо для зберігання жіночих яйцеклітин. А законопроект № 8011 передбачає забір та зберігання біологічного матеріалу військовослужбовців за рахунок держави. Після проходження законопроектом першого читання залишаються деякі спірні питання. Головним з яких є визначення лікарських установ, які будуть займатися забором та зберіганням репродуктивних клітин та їх кількості. Думки розробників законопроекту різняться між собою. Одні вважають, що має бути визначено певну кількість лікарських установ, що в подальшому може призвести до корупційних ризиків при тендерних змаганнях. А інші говорять, що варто надати таку можливість медичним установам, які відповідають вимогам МОЗ у цій сфері на всій території України.

Також не менш важливим є питання посмертного донорства, тобто використання генетичного матеріалу у випадку смерті військовослужбовця, який його здав, особливо якщо таким донором є жінка-військовослужбовець. Реалізація жіночих репродуктивних клітин у разі смерті можлива лише шляхом сурогатного материнства. Тому такі нюанси потрібно чітко врегулювати та прописати реальні можливості їх застосування на практиці.

На даний період часу законопроект не забороняє посмертного донорства, але й не передбачає механізму реалізації генетичного матеріалу у таких випадках. Відповідно до загальних законодавчих положень у сфері репродуктивних технологій, скоріш за все, буде застосована письмова згода самого донора у якій буде визначений конкретний спосіб реалізації генетичного матеріалу у разі настання смерті.

Підсумуючи вище зазначене, право на материнство та батьківство мають своє вираження в дефініції особистих немайнових прав подружжя. Ці права частково обмежуються в період воєнного стану особливо в питаннях абортів зґвалтованих жінок та неможливість встановлення материнства чи батьківства.

Питання статистичної демографії у період війни являється гострою темою як з соціальної так і з правової точки зору. Суспільні відносини вимагають гнучкості та приналежності часу, законопроект № 8011 «Про внесення змін та доповнень до деяких законів України з метою забезпечення прав учасників війни на біологічне посттравматичне батьківство/материнство» являється наслідком опрацювання етичних та правових викликів сьогодення.